

Патріотична хрестоматія
З Україною в серці
2-ге видання, перероблене

Харків
«Фоліо»
2023

---

*Олександр Красовицький,
генеральний директор видавництва «Фоліо»*

Дорогі читачі!

Ця книжка, що розрахована на школярів, зацікавить і дорослого читача. Усвідомлення того, що ми — незалежна держава, для багатьох громадян країни прийшло тільки в 2014 році, з початком російської агресії в Криму та на Донбасі, коли загроза державності країни змусила згуртуватися всіх патріотів України. Тільки в 2022 році, з початком широкомасштабного вторгнення військ Російської Федерації, стало зрозуміло, що це чергова спроба одного й того ж підступного ворога позбавити Україну незалежності.

Багато героїчних моментів нашої історії, що знайшли відображення в кращих прикладах української літератури, стали предметом цієї хрестоматії. Нашій державності — понад тисячу років. Київська Русь, яка була однією з найбільш високорозвинених держав свого часу, була інтегрована в європейське суспільне життя не менше, ніж Україна зараз. Дочка Ярослава Мудрого Анна Ярославна, яка стала королевою Франції, дружиною Генріха I, її сестри, Єлизавета та Анастасія, що стали королевами Норвегії та Угорщини в період становлення цих країн, прославили нашу Батьківщину в світі, їхні нащадки керували провідними європейськими державами багато років. Жорстока й кривава монгольська навала на багато років зупинила розвиток державності в Києві, але Галицько-Волинське князівство і згодом Литовська держава зберегли традиції православ'я, навколо яких згуртувалося укра-

їнське суспільство у XVI—XVII століттях, коли знову було створено українську гетьманську державу. Героїчний період козацьких війн змінився важким періодом Руїни, і подальша українська історія була пов'язана з життям наших предків у складі кількох імперій — Російської, Османської, Австро-Угорської. Короткий період української державності після Першої світової війни ознаменувався подвигом героїв під Крутами та іншими славними подіями нашої історії. Український народ виніс на своїх плечах значну частину тягот наступного періоду історії, зробив величезний вклад у боротьбу з фашизмом. Багато найкращих представників нашого народу, на жаль, загинули в період сталінських репресій, постраждали від масового голоду, були знищені в тюрмах і таборах під час українського національно-визвольного руху.

У цій книжці — найкраще, що було написано нашими класиками українською мовою про нашу історію, любов до Батьківщини та її захист від ворогів.

ПОЕЗІЯ

Микола Степанович Вінграновський

© Вінграновський А.
(правонаступник
Вінграновського М.),
2013 р.

1936 (м. Первомайськ, Миколаївська
область) — 2004 (м. Київ)

ПЕРША КОЛИСКОВА

Спи, моя дитино золота,
Спи, моя тривого кароока.
В теплих снах ідуть в поля жита,
І зоря над ними йде висока.

Спи, моя гіллячко голуба,
Тихо в моїм серці і щасливо.
За вікном хлюпочеться плавба
Твоїх літ і долі гомінливої.

Спи, моя дитинко, на порі.
Тіні сплять і сонна яворина...
Та як небо в нашому Дніпрі,
Так в тобі не спить хай Україна.

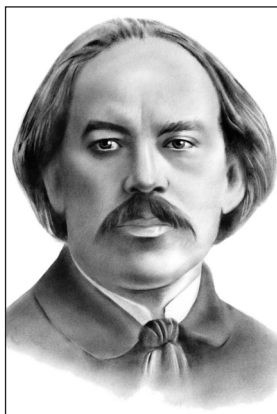
Хай вона не спить в тобі повік,
Бо вона — для тебе і для світу...
Люлі, мій маленький чоловік,
Капле сон сріблястий з верховіту...

САМА СОБОЮ РІЧКА ЦЯ ТЕЧЕ...

Сама собою річка ця тече,
Маленька річечка, вузьенька, як долоня.
Ця річечка Дніпра тихенька синя доня,
Маленька донечка без імені іще.

Вона тече в городі в нас під кленом,
І наша хата пахне їй борщем.
Цвіте над нею небо здоровенно
Солодкими хмарами з дощем.

Ця річечка тече для клена і для мене,
Її й тоді я бачу, коли сплю.
Я річечку оцю в городі в нас під кленом
Як тата й маму і як мед люблю.

Микола Кіндратович Вороний

1871 (Дніпропетровська область) —
1938 (м. Одеса)

ЄВШАН-ЗІЛЛЯ

Да луче єсть на своєї землі костю лечи,
иже ли на чуже славу быти
(Літопис за Іпатіївським списком)

В давніх літописах наших
Єсть одно оповідання,
Що зворушує у серці
Найсвятіші почування.

Не блищить воно красою
Слів гучних і мальовничих,
Не вихвалює героїв
Та їх вчинків войовничих.

Ні, про інше щось говорить
Те старе оповідання.
Між рядками слів таїться
В нім якийсь пророкування.

І воно живить надію,
Певну віру в ідеали

Тим, котрі вже край свій рідний
Зацурали, занедбали..

* * *

Жив у Києві в неволі
Ханський син, малий хлопчина,
Половецького б то хана
Найулюблена дитина.

Мономах, князь Володимир,
Взяв його під час походу
З ясирем в полон і потім
При собі лишив за вроду.

Оточив його почотом
І розкошами догідно —
І жилось тому хлоп'яті
І безпечно, і вигідно.

Час минав, і став помалу
Рідний степ він забувати,
Край чужий, чужі звичаї
Як за рідні уважати.

Та не так жилося хану
Без коханої дитини.
Тяжко віку доживати
Під вагою самотини.

Зажурився, засмутився..
Вдень не їсть, а серед ночі
Плаче, бідний, та зітхає,
Сну не знають його очі.

Ні від кого він не має
Ні утіхи, ні поради.
Світ увесь йому здається
Без краси і без принади.

Кличе він гудця до себе
І таку держить промову,
Що мов кров'ю з його серця
Слово точиться по слову:

«Слухай, старче, ти шугаєш
Ясним соколом у хмарах,
Сірим вовком в полі скачеш,
Розумієшся на чарах.

Божий дар ти маєш з неба
Людям долю віщувати,
Словом, піснею своєю
Всіх до себе привертати.

Ти піди у землю Руську —
Ворогів наших країну, —
Відшукай там мого сина,
Мою любую дитину.

Розкажи, як побиваюсь
Я за ним і дні, і ночі,
Як давно вже виглядають
Його звідтіть мої очі.

Заспівай ти йому пісню
Нашу, рідну, половецьку,
Про життя привільне наше,
Нашу вдачу молодецьку.

А як все те не pomoже,
Дай йому євшана-зілля,
Щоб, понюхавши, згадав він
Степу вільного привілля».

І пішов гудець в дорогу.
Йде він три дні і три ночі,
На четвертий день приходить
В місто Київ опівночі.

Крадькома пройшов, мов злодій,
Він до сина свого пана
І почав казати стиха
Мову зрадженого хана.

Улещає, намовляє...
Та слова його хлопчину
Не вражають, бо забув вже
Він і батька, і родину.

І гудець по струнах вдарив!
Наче вітер у негоду,
Загула невинна пісня —
Пісня вільного народу.

Про славетнії події —
Ті події половецькі,
Про лицарські походи —
Ті походи молодецькі!

Мов скажена хуртовина,
Мов страшні Перуна громи,
Так ревли-стогнали струни
І той спів гудця-сіроми!

Але ось вже затихає
Бренькіт дужий акордовий,
І замісто його чути
Спів народний, колисковий.

То гудець співає тихо
Пісню тую, що співала
Мати синові своєму,
Як маленьким колисала.

Наче лагідна молитва,
Журно пісня та лунає.
Ось її акорд останній
В п'їтьмі ночі потопає...

Але спів цей ніжний, любий,
Ані перший, сильний, дужий,
Не вразив юнацьке серце, —
Він сидить німий, байдужий.

І схилилася стареча
Голова гудця на груди —
Там, де пуста замість серця,
Порятунку вже не буде!..

Але ні! Ще є надія
Тут, на грудях в сповиточку!..
І тремтячими руками
Роздирає він сорочку,

Із грудей своїх знімає
Той євшан, чарівне зілля,
І понюхать юнакові
Подає оте бадилля.

Що ж це враз з юнаком сталось?
Твар поблідла у небоги,
Затремтів, очима блиснув
І зірвавсь на рівні ноги.

Рідний степ — широкий, вільний,
Пишнобарвний і квітчастий —
Раптом став перед очима,
З ним і батенько нещасний!..

Воля, воленька кохана!
Рідні шатра, рідні люди...
Все це разом промайнуло,
Стисло серце, сперло груди.

«Краще в ріднім краї милім
Полягти кистьми, сконати,
Ніж в землі чужій, ворожій
В славі й шані пробувати!» —

Так він скрикнув, і в дорогу
В нічку темну та пригожу
Подались вони обоє,
Обминаючи сторожу.

Байраками та ярами
Неутомно проходили —
В рідний степ, у край веселий
Простували, поспішали.

* * *

Україно! Мамо люба!
Чи не те ж з тобою сталося?
Чи синів твоїх багато
На степах твоїх зосталося?

Чи вони ж не відцурались,
Не забули тебе, неньку,
Чи сховали жаль до тебе
І кохання у серденьку?

Марна річ! Були і в тебе
Кобзарі — гудці народні,
Що співали-віщували
Заповіти благородні,

А проте тієї сили,
Духу, що зрива на ноги,
В нас нема і манівцями
Ми блукаєм без дороги!..

Де ж того євшану взяти,
Того зілля-привороту,
Що на певний шлях направить, —
Шлях у край свій повороту?!

Борис Дмитрович Грінченко

1863 (хутір Вільховий Яр, Харківська область) — 1910 (м. Оспедалетто, Італія)

ЗЕМЛЯКАМ, ЩО ЗБИРАЮТЬСЯ РАЗ НА РІК НА ШЕВЧЕНКОВІ РОКОВИНИ СПІВАТИ ГІМН «ЩЕ НЕ ВМЕРЛА УКРАЇНА»

Ще не вмерла Україна,
Але може вмерти:
Ви самі її, ледачі,
Ведете до смерти!

Не хваліться, що жива ще
Наша воля й слава:
Зрада їх давно стоптала,
Продала, лукава!

Ваші предки торгували
Людськими правами,
Їх продавши, породили
Вас на світ рабами.

Не пишайте ж у співах
Ви козацьким родом:
Ви — раби, хоча й пани ви
Над своїм народом!

ЗМІСТ

Вступна стаття. <i>О. В. Красовицький</i>	3
---	---

ПОЕЗІЯ

<i>Микола Степанович Вінграновський</i>	
Перша колискова	7
Сама собою річка ця тече... ..	8
<i>Микола Кіндратович Вороний</i>	
Євшан-зілля	9
Жив у Києві в неволі... ..	10
Україно! Мамо любя!... ..	14
<i>Борис Дмитрович Грінченко</i>	
Землякам, що збираються раз на рік на Шевченкові роковини співати	
Гімн «Ще не вмерла Україна»	15
<i>Чайка Дністрова (Костянтина Іванівна Малицька)</i>	
Чом, чом, земле моя.....	17
<i>Іван Федорович Драч</i>	
Крила (Новорічна казка).....	19
Балада про соняшник	21
Балада про вузлики	21
<i>Сергій Вікторович Жадан</i>	
«Може, саме тепер і варто почати...»	23
«І щось обов'язково дається взамін...»	24
«Чекають вечора люди, схожі на равликів...»	26
<i>Олександр Васильович Ірванець</i>	
Вірш до рідної мови	27
<i>Олександр Якович Кониський</i>	
Молитва	28
<i>Віталій Олексійович Коротич</i>	
Переведіть мене через майдан (останнє прохання старого лірника)	29
<i>Леся Українка (Лариса Петрівна Косач)</i>	
І все-таки до тебе думка лине	31
<i>Ліна Василівна Костенко</i>	
Біль єдиної зброї.....	32

Євген Филімонович Маланюк	
Друге посланіє (уривок).....	34
Одна пісня.....	34
Андрій Самійлович Малишко	
Стежина.....	36
Олександр Олесь (Олександр Іванович Кандиба)	
О слово рідне! Орле скутий!... ..	38
Ярослав Мудрий.....	39
Олег Ольжич (Олег Олександрович Кандиба)	
(із циклу «Незнаному воякові»)	
Державу не твориться в будучині.....	43
О націє, дужа і вічна, як Бог.....	44
Захочеш — і будеш.....	46
Дмитро Васильович Павличко	
Я є трудний народ.....	47
Рухівська ніч.....	48
Володимир Олексійович Підпалій	
Зимовий етюд.....	50
Тиха елегія.....	50
Максим Тадейович Рильський	
Дощ.....	52
Запахла осінь в'ялим тютюном.....	52
Коли усе в тумані життєвому.....	53
Люби природу не як символ... ..	53
Молюсь і вірю.... ..	54
Осінь-маляр із палітрою пишною.....	55
Солодкий світ!.....	55
Володимир Іванович Самійленко	
Патріоти.....	56
Василь Андрійович Симоненко	
Гей, нові Колумби й Магеллани.....	58
Задивляюсь у твої зіниці.....	59
Лебеді материнства.....	60
Володимир Миколайович Сосюра	
Любіть Україну!.....	62
Сад.....	63
Павло Григорович Тичина	
Блакить мою душу обвіяла.....	66
Не бував ти у наших краях!.....	66
Василь Семенович Стус	
Верни до мене, пам'яте моя.....	68
О землі втрачена, явився.....	68
Олена Іванівна Теліга	
Пломінний день.....	70
Радість.....	72
Сучасникам.....	72

<i>Іван Якович Франко</i>	
Моя любов	74
Не пора	75
Розвивайся ж ти, високий дубе	75
<i>Степан Миколайович Чарнецький</i>	
Ой, у лузі червона калина похилилася	77
<i>Борис Олексійович Чичибабін</i>	
С Україною в крові я живу на землі України	79
<i>Павло Платонович Чубинський</i>	
Ще не вмерла України....	81
<i>Тарас Григорович Шевченко</i>	
І мертвим, і живим, і ненарожденним.	83
Мені однаково, чи буду	90

ПРОЗОВІ ТВОРИ

<i>Остан Вишня (Губенко Павло Михайлович)</i>	
Зенітка	93
<i>Олександр Петрович Довженко</i>	
Щоденник 1941—1956 (уривки)	98
Незабутнє (оповідання)	109
<i>Павло Архипович Загребельний</i>	
Я, Богдан (уривок)	119
<i>Роман Іванович Іваничук</i>	
Черлене вино	125
<i>Владислав Леонідович Карнацевич</i>	
«Битва під Конотопом»	144
<i>Іван Семенович Нечуй-Левицький</i>	
Гетьман Іван Виговський (роман)	168
<i>Улас Олексійович Самчук</i>	
Волинь (уривки)	217
<i>Семен Володимирович Склярєнко</i>	
Володимир	235
<i>Юрій Володимирович Сорока</i>	
Дмитро Байда-Вишневецький	254
<i>Михайло Петрович Старицький</i>	
Оборона Буші (Історична повість з часів Хмельниччини)	263
<i>Леонід Васильович Тома</i>	
Петро Конашевич Сагайдачний	343
<i>Андрій Якович Чайковський</i>	
За сестрою (Оповідання з козацької старовини)	370